

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

Απολογισμός της απερχόμενης Συνηγόρου του Πολίτη, Καλλιόπης Σπανού

Το κράτος οφείλει να σταθεί αλληλέγγυο στους πολίτες, σύμμαχος για την υπέρβαση της κρίσης και όχι αντίπαλος. Απαλλαγμένο από πελατειακές αντιλήψεις να καταστεί θεσμική έκφραση της κοινωνικής αλληλεγγύης, ξανακερδίζοντας τη χαμένη εμπιστοσύνη των πολιτών ως εγγυητής της ισονομίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Κλείνω έναν κύκλο υπηρεσίας στην θέση του Συνηγόρου του Πολίτη, μετά την εκλογή μου, από τη Διάσκεψη των Προέδρων τον Μάιο του 2011 για το υπόλοιπο της θητείας του προκατόχου μου, δηλ. έως 20/2/2012. Η θητεία αυτή παρατάθηκε σε 8 έτη για τις συνταγματικώς κατοχυρωμένες ανεξάρτητες αρχές με τη διάταξη του Ν. 4055/2012, την οποία κατήργησε ο πρόσφατος νόμος περί τηλεοπτικών αδειών (Ν. 4339/2015).

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην Βουλή των Ελλήνων για την τιμή της εκλογής μου και την ουσιαστική συνεργασία με τον θεσμό καθ' όλο το διάστημα αυτό. Συνεργασία που εκφράστηκε έμπρακτα την τετραετία αυτή και με την ανάθεση από τον νομοθέτη πρόσθετων αρμοδιοτήτων στο Συνήγορο του Πολίτη (Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Μορφών Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας -OPCAT, Ν.4228/2014, φορέας προώθησης της ισότητας φύλου και στο πρόσθετο πεδίο των αυτοαπασχολουμένων, Ν. 4097/2012, φορέας εξωτερικού ελέγχου επιστροφής αλλοδαπών, Ν.3907/2011. Επίσης, ο Συνήγορος ορίστηκε αρχικά μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς, με το Ν. 4152/2013 και τώρα με το Ν.4320/2015 θεσπίστηκε η συνεργασία του με τη Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς).

Το στοίχημα της ανταπόκρισης του θεσμού στις προσδοκίες των πολιτών φαίνεται να κερδίζεται από την αλματώδη αύξηση των αναφορών τα τελευταία χρόνια, με το ρεκόρ αναφορών να σημειώνεται το 2014 (16.339 αναφορές, αύξηση 50% από το 2011). Χρόνια κρίσης για την οικονομία, αλλά επίσης χρόνια με σοβαρούς κλυδωνισμούς ως προς την αξιοπιστία του Κράτους και την κοινωνική συνοχή. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε τον Συνήγορο να εστιάζει στις ετήσιες εκθέσεις του στην ανάγκη ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ κράτους και πολιτών (2011), στο αίτημα κοινωνικής δικαιοσύνης που κυριαρχεί πλέον στις αναφορές αντανακλώντας την κοινωνική κόπωση (2012), στην emphaticκή επισήμανση ότι η ορθή λειτουργία των θεσμών δεν αποτελεί πολυτέλεια σε περίοδο κρίσης (2013) και στην ανάγκη να τεθεί ο πολίτης στο επίκεντρο κάθε διοικητικής μεταρρύθμισης (2014). Οι αναλυτικές ετήσιες εκθέσεις του Συνηγόρου που υποβάλλονται κάθε Μάρτιο στη Βουλή και οι 13 ειδικές εκθέσεις από το 2011 έως σήμερα, έχω την πεποίθηση ότι αποτελούν τον καλύτερο απολογισμό του έργου μας.

Για τους πρώτους δέκα μήνες του 2015, ορισμένες βασικές δράσεις και διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη καταγράφονται στις άνω των 40 δημόσιες παρεμβάσεις της Ανεξάρτητης Αρχής μέχρι σήμερα (βλ. στην ιστοσελίδα www.synigoros.gr). Ενδεικτικά αναφέρω:

- Θέματα ισότητας απέναντι στο νόμο και ισότητας ευκαιριών αναδεικνύονται σταθερά ως παράπλευρες απώλειες βεβιασμένων ρυθμίσεων ή επιλεκτικών μέτρων. Η πρώτη δημόσια παρέμβαση του 2015 αφορούσε την ψήφο στα 18: προτείναμε πρακτικές λύσεις για να διασφαλισθεί η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος των γεννηθέντων το 1997 στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015, λύσεις που δυστυχώς δεν έγιναν δεκτές από το υπουργείο Εσωτερικών. Τα φώτα της δημοσιότητας ωστόσο δεν συγκεντρώνονται εξίσου σε άλλες παρεμβάσεις που αποσκοπούν να καταπολεμήσουν χρόνια κοινωνικά στερεότυπα, στο πλαίσιο της αρμοδιότητας του Συνηγόρου ως εθνικού φορέα καταπολέμησης των διακρίσεων (Ν.3304/2005), όπως οι διακρίσεις λόγω ψυχικής αναπηρίας σε προκηρύξεις του ΟΑΕΔ, ή οι διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό στο δικαίωμα σύναψης συμφώνου συμβίωσης, καθώς και οι διαδικασίες ταυτοποίησης των διεμφυλικών ατόμων.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των αναφορών του 2015 μέχρι τώρα επικεντρώνεται για μια ακόμη φορά σε θέματα κοινωνικής προστασίας, αντικατοπτρίζοντας τα ζωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πολίτες σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης, προνοιακών παροχών και υπηρεσιών υγείας. Οι δημόσιες παρεμβάσεις της Αρχής σε ζητήματα όπως η διασφάλιση των θεμελιωδών εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων των εργαζομένων σε προγράμματα κοινωφελούς χαρακτήρα, η μη ανάκληση παροχών ανεργίας μετά από δικαστική ακύρωση των απολύσεων, ο συνυπολογισμός των ημερών απεργίας για τη συμπλήρωση του χρόνου ασφάλισης ως προς την επιλογή ασφαλιστικού φορέα, η ανάγκη τροποποίησης των διατάξεων ώστε οι δικαιούχοι σύνταξης από το δημόσιο να μην κινδυνεύουν να απωλέσουν το συνταξιοδοτικό δικαίωμα λόγω παραγραφής, είναι ενδεικτικές για τον τρόπο με τον οποίο ο Συνήγορος προσπαθεί να συμβάλει ώστε να δημιουργηθεί ένα δίκτυο ασφαλείας για το κοινωνικό κράτος δικαίου.
- Η κρίση φαίνεται να χτυπά τον πιο αδύναμο κρίκο της κοινωνίας, που συχνά τίθεται σε μειονεκτική θέση ή γίνεται θύμα διακρίσεων: ο Συνήγορος το 2015 παρενέβη δημόσια για τον τρόπο διάθεσης των δελτίων στάθμευσης σε άτομα με αναπηρία, για την αναπροσαρμογή των ορίων κατανάλωσης του Τιμολογίου Υπηρεσιών Αλληλεγγύης, για τις διακρίσεις σε βάρος ανέργων υπηκόων τρίτων χωρών, για τη χορήγηση επιδόματος ανεργίας σε γυναίκες που παρανόμως απολύονται κατά τη διάστημα προστασίας λόγω μητρότητας, για την ενεργοποίηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την καταπολέμηση των συνθηκών έλλειψης στέγης μετά την θέσπιση του νόμου 4052/2012, ο οποίος όρισε για πρώτη φορά την έννοια της «αστεγίας».

Επίσης ο Συνήγορος έλαβε την πρωτοβουλία σύνταξης Οδηγού για τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, ο Συνήγορος διοργάνωσε δυο συναντήσεις εργασίας με ΜΚΟ, ενώσεις πολιτών και δημόσιες υπηρεσίες τον Ιούνιο, για την ενημέρωση των φορέων σχετικά με την πρωτοβουλία του Συνηγόρου να καταρτίσει με βάση την εμπειρία του έναν Οδηγό που ολοκληρώνεται και σύντομα θα δημοσιοποιηθεί, στον οποίο θα περιλαμβάνονται τα δικαιώματα και οι παροχές που αφορούν τους ασθενέστερους πολίτες, έτσι όπως προβλέπονται από τη νομοθεσία. Επίσης επεδίωξε να δημιουργηθεί ένα Δίκτυο για την προώθηση της απαραίτητης

πληροφόρησης στις ομάδες του πληθυσμού που συχνά δεν έχουν πρόσβαση στην πληροφορία.

- Μια παράλληλη πρωτοβουλία του Συνηγόρου το διάστημα Φεβρουαρίου-Απριλίου 2015 ήταν δράσεις στις γειτονιές της Αθήνας, για να διερευνηθούν οι συνέπειες της κρίσης στην καθημερινή ζωή σε γειτονιές του δυτικού λεκανοπεδίου Αττικής και της Αθήνας. Κλιμάκια της ανεξάρτητης αρχής τοποθετήθηκαν επιτόπου για να είναι στη διάθεση των κατοίκων αυτών των περιοχών, ώστε να δεχτούν τις αναφορές τους και να συζητήσουν τα προβλήματά τους. Ο Συνήγορος θέλησε με τον τρόπο αυτό να δώσει το παράδειγμα εξωστρέφειας και έμπρακτης δράσης για την καταπολέμηση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.
- Η προστασία της παιδικής ηλικίας υπήρξε επίσης στο επίκεντρο μιας σειράς δημόσιων παρεμβάσεων, λ.χ. για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών σε παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς, για την οργάνωση και λειτουργία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας, για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων και τον περιορισμό του εγκλεισμού τους σε φυλακές, για την προστασία των παιδιών κατά τις προεκλογικές εκστρατείες. Επίσης ο Συνήγορος τόνισε ότι είναι αναγκαίο να επαναπροσδιορισθεί ο δημόσιος λόγος σχετικά με τη σχολική βία και τον εκφοβισμό και να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στον δημοκρατικό και τον κοινοτικό χαρακτήρα του σχολείου.
- Χρόνιες διοικητικές παθολογίες επανεμφανίστηκαν και το 2015 ως σύγχρονα προβλήματα: ελλιπής προστασία αρχαιολογικών χώρων και παράλληλα δικαιώματα ιδιοκτησίας, ανεπαρκής διαχείριση απορριμμάτων και επιπτώσεις στο περιβάλλον και τη δημόσια υγεία, ανάγκη βελτίωσης της διαδικασίας έκδοσης ηλεκτρονικού παραβόλου, ελλείψεις του νομοθετικού πλαισίου για τα τέλη κυκλοφορίας και τις δηλώσεις ακινησίας των οχημάτων.
- Η έξαρση του προσφυγικού και μεταναστευτικού ρεύματος το καλοκαίρι του 2015 επιβεβαίωσε τις οργανωτικές ελλείψεις του συστήματος υποδοχής, του πρώτου κρίκου στην αλυσίδα της διαχείρισης των μεικτών ροών που είχε έγκαιρα επισημάνει ο Συνήγορος (ετήσια έκθεση 2014, ειδική έκθεση του Μαρτίου για τις διαδικασίες επιστροφής αλλοδαπών, διεθνές συνέδριο του Συνηγόρου τον Μάιο στην Αθήνα). Σε δημόσια παρέμβασή του, μετά την επίσκεψή του τον Ιούνιο σε Κω, Λέσβο και Λέρο, ο Συνήγορος επιβεβαίωσε το έλλειμμα συντονισμού σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο και την ανάγκη λειτουργίας κέντρων πρώτης υποδοχής, επίστευσης των κανονιστικών αποφάσεων για την χρηματοδότηση με ευρωπαϊκούς πόρους της κάλυψης των βασικών αναγκών των νεοεισερχομένων κ.α. Ο Συνήγορος του Πολίτη συνεχίζει να παρακολουθεί στενά το ζήτημα μαζί με τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Εσωτερικών για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης.

Πέραν των προτάσεων του προς την εκτελεστική εξουσία κατά το 2015, ο Συνήγορος κλήθηκε να συνεισφέρει με την εμπειρία του κατά τη συζήτηση νομοσχεδίων στις αρμόδιες Κοινοβουλευτικές Επιτροπές:

- για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης (10/3/2015), αξιοποιώντας την εμπειρία του από το χειρισμό αναφορών για παροχές προς ευπαθείς ομάδες (π.χ. επίδομα πετρελαίου θέρμανσης, φοιτητικό επίδομα, κοινωνικό μέρισμα κ.λπ.). Πολλές από τις παρατηρήσεις της ανεξάρτητης αρχής ελήφθησαν υπόψη κατά την τελική διατύπωση των διατάξεων του νόμου. Μετά την ψήφιση του ν. 4320/2015, η Αρχή πρότεινε επίσης σειρά μέτρων με στόχο την αποτελεσματική εφαρμογή του:

- για την κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ΄ τύπου (8/4/2015)
- για το νέο Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ), (24/6/15)
- για την ιθαγένεια και τον μεταναστευτικό κώδικα (10/6/15). Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις υιοθετούσαν πολλές από τις προτάσεις που είχε υποβάλει στις εκθέσεις του ο Συνήγορος.

Επίσης πολύ θετική είναι η αποδοχή των προτάσεων του Συνηγόρου για την επέκταση των δικαιωμάτων πρόσβασης σε έγγραφα, πρωτοκόλλησης αιτήσεων πολιτών κλπ. και απέναντι στους φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, που εξέφευγαν του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (Ν. 4325/2015).

Τέλος, η συνεργασία του Συνηγόρου του Πολίτη με ομόλογους θεσμούς και ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς για την προώθηση της αποστολής του συνεχίστηκε και το 2015. Ενδεικτικά αναφέρονται η ενεργός παρουσία μου στο Δίκτυο των Συνηγόρων (Ombudsman) της Ευρώπης, στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο φορέων για την ίση μεταχείριση (Equinet), και στο Διεθνές Ινστιτούτο Ombudsman (IOI), στο οποίο έχω εκλεγεί μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης του Ευρωπαϊκού Τομέα, προκειμένου να ενδυναμωθεί η φωνή της Ελλάδας στην Ευρώπη.

Πολλές ήταν οι επισκέψεις εκπροσώπων διεθνών οργανισμών στον Συνήγορο του Πολίτη και το 2015, προς συζήτηση της κατάστασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων στη χώρα μας. Μεταξύ αυτών ήταν η επίσκεψη της Επιτροπής για την πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) του Συμβουλίου της Ευρώπης, τον Απρίλιο, για θέματα αστυνομικής αυθαιρεσίας και ρατσιστικής βίας, του εκπροσώπου του ύπατου αρμοστή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα για θέματα κοινωνικής προστασίας τον Μάρτιο, του ειδικού εισηγητή του ΟΗΕ για θέματα ξενοφοβίας τον Μάιο. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι η 5^η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) για την Ελλάδα που δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο, αξιοποιεί για την τεκμηρίωση των φαινομένων ρατσιστικών επιθέσεων και την ειδική έκθεση του Συνηγόρου του 2013 για την ρατσιστική βία. Το ECRI συστήνει ως μέτρο άμεσης εφαρμογής για την αντιμετώπιση του φαινομένου τη θέσπιση εθνικής στρατηγικής για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας από ομάδα δράσης που θα συμπεριλαμβάνει τον Συνήγορο του Πολίτη.

Από πλευράς διμερών σχέσεων το 2015 σημειώνονται η συμμετοχή μου στο διεθνές συνέδριο του ομόλογου θεσμού στην Τουρκία τον Σεπτέμβριο όπου εκλήθη να μιλήσω για θέματα διακρίσεων κατά των γυναικών, καθώς και η πρόσφατη πρωτοβουλία συνεργασίας με τον Συνήγορο της ΠΓΔΜ για την παρακολούθηση της μεταχείρισης των προσφύγων στα σύνορα.

Αντί συμπεράσματος:

Η αλληλεγγύη και η εθελοντική πρωτοβουλία των πολιτών, μεμονωμένα ή σε συλλογικότητες, που αναφάνηκε κατά την πρόσφατη έξαρση του προσφυγικού ζητήματος, είναι η άλλη όψη του αιτήματος κοινωνικής δικαιοσύνης, ισονομίας αλλά και ίσων ευκαιριών που προβάλλεται ως βασική αξίωση απέναντι στο κράτος στο σύνολο των αναφορών προς τον Συνήγορο το 2015. Το στοίχημα για την εκτελεστική εξουσία είναι εάν το κράτος θα μπορέσει να σταθεί αλληλέγγυο στους πολίτες, σύμμαχος για την υπέρβαση της κρίσης και όχι αντίπαλος. Αν, απαλλαγμένο από συντηχιακές νοοτροπίες, πελατειακές αντιλήψεις, αυταρχικές πρακτικές, διαδικασίες απηρχαιωμένες και συμπεριφορές διεκπεραιωτικές, θα ξανακερδίσει την χαμένη εμπιστοσύνη των πολιτών ως εγγυητής της ισονομίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτό συνεπάγεται αλλαγή παραδείγματος για τη δημόσια διοίκηση,

μεταρρύθμιση ριζική αλλά αναγκαία. Το κράτος ως θεσμική έκφραση της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι η μόνη ελπίδα που απέμεινε στο βάθος του κουτιού της Πανδώρας για τους πολίτες στη χώρα μας.

Στο διεθνές συνέδριο που διοργανώσαμε το 2013 για τα δεκαπέντε χρόνια λειτουργίας του θεσμού, στο ερώτημα τι προσφέρει ο Συνήγορος του Πολίτη στο συνταγματικό σύστημα ελέγχων και ισορροπιών σήμερα, είχα εισφέρει την απάντηση ότι *«Το στοίχημα για τον Συνήγορο, από το 1998 μέχρι και σήμερα, είναι να αποτελέσει σύμβολο μιας «νέας» σχέσης κράτους-πολιτών, μιας νέας δημόσιας διοίκησης, σε ήθος, ύφος, ικανότητα ανταπόκρισης στις ανάγκες των πολιτών.»* Νομίζω ότι το βασικό αυτό διακύβευμα παραμένει πιο επίκαιρο ποτέ. Και η προσπάθεια αυτή, από όλα τα άξια στελέχη του Συνηγόρου που τιμούν την αποστολή της ανεξάρτητης αρχής, συνεχίζεται.